

MARCIN DANIELEWSKI*

Dariusz Adamczyk, *Monetarisierungsmomente, Kommerzialisierungszonen oder fiskalische Währungslandschaften? Edelmetalle, Silberverteilungsnetzwerke und Gesellschaften in Ostmitteleuropa (800-1200)*, Wiesbaden 2020

Recenzowana praca autorstwa Dariusza Adamczyka, opublikowana w ramach serii „Źródła i studia” Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie, została wydana w 2020 roku przez uznane niemieckie wydawnictwo akademickie Harrassowitz Verlag z siedzibą w Wiesbaden, które zajmuje się przygotowaniem rozpraw z zakresu studiów orientalnych czy słowiańskich. Autorem książki jest historyk, obecnie zawodowo związany z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie, a wcześniej współpracujący z Uniwersytetem Gottfrieda Wilhelma Leibniza w Hanowerze, gdzie uzyskał habilitację, oraz Westfalskim Uniwersytetem w Münster. Ważne przy ocenianej rozprawie wydaje się to, że D. Adamczyk problematyką obiegu srebra i jego zastosowania w handlu dalekosiężnym czy budowaniu przez wczesnośredniowiecznych władców Europy Środkowo-Wschodniej prestiżu, zajmuje się od kilkunastu lat, będąc autorem trzech monografii (dwie dotyczą interesującej nas problematyki: Adamczyk 2014; 2018) oraz licznych artykułów również dotyczących srebra we wczesnośredniowiecznej Europie (zob. m.in.: Adamczyk 2002; 2003; 2006; 2009; 2013; 2014b; 2015; 2017). W świetle dotychczasowego dorobku naukowego tegoż uczonego wydaje się, że powinien on sobie sprawnie poradzić z takimi zagadnieniami, jak stopień upięiężnienia Europy Środkowo-Wschodniej czy rekonstrukcja chronologii i geografii sieci redystrybucji srebra.

Recenzowana książka liczy 306 stron i podzielona jest na dwie części. Pierwsza z nich pt. „Die Silberverteilungsnetzwerke in ihren handelsgeschichtlichen fiskalischen und gesellschaftlichen Kontexten” (s. 2-158) została podzielona na dwa podrozdziały, podczas gdy druga pt. „*Homo politicus* versus *Homo oeconomicus*: Die Verwendung von Edelmetallen in regional-chronologischer Perspektive anhand von Indikatoren und der Fundanalyse” (s. 159-240) składa się z czterech podrozdziałów. Pracę poprzedza przedstawienie pytań badawczych oraz omówienie stanu dotych-

* ORCID 0000-0003-3897-2617, Wydział Archeologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7, 61-614 Poznań, e-mail: md24947@amu.edu.pl.

czasowych badań (XI-XIV). Całość rozprawy zamyka zwięzłe podsumowanie wyników badań przeprowadzonych przez D. Adamczyka (s. 241-245). Elementami uzupełniającymi recenzowaną książkę są wykaz zastosowanych skrótów (s. 246), obszerne zestawienie bibliograficzne (s. 247-286) z osobnym wydzieleniem katalogu źródeł (s. 247-249) oraz literatury (s. 250-286), a także indeks osobowy (s. 287-290) oraz indeks nazw miejscowych (s. 291-305). W pracy czytelnik znajdzie też 26 tabel, 14 map i dwa diagramy, aczkolwiek szkoda, że autor nie zaprezentował ich zbiorczo w postaci spisu wszystkich rycin zamieszczonego w końcowych partiach monografii. Podsumowując tę część rozważań, stwierdzam, że rozprawa ma poprawną konstrukcję, a jej układ jest logiczny oraz odpowiedni do stawianych przez D. Adamczyka celów badawczych.

Książka *Monetarisierungsmomente, Kommerzialisierungszonen oder fiskalische Währungslandschaften? Edelmetalle, Silberverteilungsnetzwerke und Gesellschaften in Ostmitteleuropa (800-1200)* jest pracą syntetyczną, gdzie jej autor stara się pokazać, jak w Europie Środkowo-Wschodniej wyglądała dystrybucja metali szlacheńskich (szczególnie srebra) oraz jakie miały one znaczenie w handlu dalekosiężnym oraz lokalnym, a także jaką rolę pełniły w budowaniu prestiżu władzy. Na tym też poziomie należy oceniać rozprawę i zastanawiać się, czy D. Adamczyk odpowiedział na zadane sobie w początkowych jej partiach pytania badawcze (XI-XIV).

Już wstępna ocena treści książki wskazuje, że autor, rozważając problem sieci dystrybucji srebra w kontekście handlowym, podatkowym oraz społecznym (s. 2-158), stosuje układ chronologiczny dla podejmowanych zagadnień, co jest – moim zdaniem – słusznym rozwiązaniem. W związku z tym uczonej w początkowych partiach swojej rozprawy poświęca dużo uwagi Chazarom oraz Skandynawom w IX wieku, wskazując, że to oni odgrywali wówczas kluczową rolę w dystrybucji srebra na terenie Europy Środkowo-Wschodniej (s. 8-42). D. Adamczyk podejmuje także temat Truso oraz skandynawskiej społeczności związanej z tym ośrodkiem, a odgrywającej dużą rolę w handlu tranzytowym (s. 26-34). Jednak w zestawieniu bibliograficznym dotyczącym Truso zabrakło mi opracowania Marka Franciszka Jagodzińskiego z 2015 roku, gdzie zawarto informacje na temat obecności Skandynawów w tym bałtyjskim ośrodku (Jagodziński 2015, s. 21-51). Szkoda, że nie znalazło się tam też miejsce dla tekstów Roberta Klimka (2009, s. 215-239; 2010, s. 259-265) oraz Mateusza Boguckiego (2010, s. 253-258) stanowiących uzupełniającą się polemikę na temat dirhemów z ziem pruskich. Te braki nie obniżają znacząco poziomu wniosku D. Adamczyka, recenzent jedynie wskazuje, że istnieją dodatkowe pozycje naukowe, które w przyszłości przy konstruowaniu kolejnych rozpraw warto byłoby uwzględnić. Natomiast z pewnością należy pochwalić historyka za dobre rozeznanie w historiografii dotyczącej Chazarów, zwłaszcza tej rosyjskojęzycznej (s. 8-18).

W kolejnej części pracy autor skupił swoją uwagę na srebrze sasanidzkim, między latami 900 a 970/980, poświęcając uwagę m.in. Bułgarom Nadwołżańskim (s. 46-49), Chazarom (s. 49-51), Rusi (s. 51-58, 73-77), Piastom (s. 58-67), Ma-

dziarom (s. 67-73), Gotlandii (s. 77-81), Szwecji, Danii (s. 85-90), ale też Woli nowi i Pomorzu (s. 81-85). Podobny podział geografii rozprzestrzeniania się srebra D. Adamczyk zastosował do kolejnych okresów chronologicznych: 970/990-1010 z omówieniem problematyki Rusi Kijowskiej (s. 93-97), rejonu Morza Bałtyckiego w dobie angloskandynawskiego władztwa Kanuta (s. 97-101) oraz domeny Piastów (s. 101-107); 1020-1060 i tematów dotyczących Piastów (s. 108-111), Pomorzan i Słowian nadbałtyckich (s. 111-115), Danów, Szwedów oraz Gotlandczyków (s. 115-117), czy wreszcie Nowogrodu (s. 117-120); 1070-1100 z powtórzeniem wcześniej wspomnianych władztw (s. 120-128, 130-136) i uzupełnieniem tego obrazu o Słowian połabskich (s. 128-130). Wreszcie dla XII wieku autor skupił swoją uwagę na miejscowej walucie i jej regionalizacji (s. 137-141). Podejmowane przez historyka badania mają charakter syntetyczny i tak też je należy oceniać. Bardzo ważny przy tym wydaje się rozdział „Strukturanalyse der Netzwerke im westlichen Eurasien” (szczególnie jego ostatni podrozdział), gdzie D. Adamczyk wskazuje na szereg podstawowych funkcji, jakie odgrywały metale szlachećne, m.in.:

- monetarne w handlu dalekosiężnym oraz częściowo regionalnym;
- jako środek wynagradzania elity, najemników oraz „klientów”;
- jako środek podatkowy w uiszczaniu trybutów i danin;
- symboliczno-magiczne;
- jako surowiec do wyrobu biżuterii;
- jako surowiec do własnej działalności menniczej (s. 155).

Z powyższymi wnioskami autora wypada się zgodzić.

Z uwag szczegółowych dotyczących tej części pracy podniósłbym fakt, że zagadnienia dotyczące obiegu srebra we władztwie Piastów są kwestiami, które autor szczegółowo poruszał już w innej swojej monografii (Adamczyk 2018), dlatego też w recenzowanej rozprawie poświęcił im mniej miejsca, niż można byłoby się spodziewać. Postawę tę należy pochwalić, ponieważ powielanie treści już opublikowanych w innym dziele byłoby bezzasadne. Druga kwestia, na którą pragnę zwrócić uwagę, to problematyka dotycząca Nowogrodu, gdzie moim zdaniem powinno znaleźć się nieco więcej literatury dotyczącej tego ośrodka (np. *Мусин* i *Тарабардина* 2019, tam także starsza literatura nadwołchowskiego centrum osadniczego). Jednak również ta uwaga nie obniża naukowej wartości monografii D. Adamczyka.

Druga część rozprawy została poświęcona wykorzystaniu metali szlachećnych i uwzględnieniu przy tym regionalnej perspektywy chronologicznej i składają się na nią cztery rozdziały. Ponownie autor zastosował układ chronologiczny dla rozpatrywanych przez siebie zagadnień. W związku z tym D. Adamczyk w rozdziale pierwszym analizował dla IX wieku problem handlu dalekosiężnego oraz regionalnych rynków w kontekście dualizmu między emporium a głębią kraju (s. 164-178), poświęcając przy tym wiele miejsca ośrodkowi w Janowie Pomorskim, czyli Wulfstanowemu Truso (s. 164-176). Następnie zaś w rozdziale drugim autor rozpatrzył

problem użycia srebra na ziemiach polskich z uwzględnieniem: Podlasia, Mazowsza, centralnej Polski, Wielkopolski, Śląska i Pomorza (s. 179-197). Szczególnie ważny dla historyka był tutaj przypadek Wielkopolski, gdzie źródłem akumulacji środków materialnych oraz finansowych niezbędnych do powstania władztwa Piastów miały być daniny ściągane w naturaliach i srebrze, łupy, a także handel dalekosiężny (s. 185-190). W rozdziale trzecim D. Adamczyk poświęcił uwagę jedenastowiecznym zmianom w obrocie srebrem i jego wykorzystaniu na terenie Wielkopolski, Mazowsza i Kujaw, Śląska oraz Małopolski, a także Pomorza (s. 198-212). Wreszcie omawianą partię książki zamknął rozdział czwarty, gdzie autor podjął się rozważań nad miejscowym mennictwem w okresie 1070-1200 i zwrócił baczną uwagę na problem handlu regionalnego oraz rynków lokalnych.

Podsumowując książkę *Monetarisierungsmomente, Kommerzialisierungszonen oder fiskalische Währungslandschaften? Edelmetalle, Silberverteilungsnetzwerke und Gesellschaften in Ostmitteleuropa (800-1200)*, należy stwierdzić, że jest to opracowanie poprawnie skonstruowane z logicznie zaprezentowanym przez autora wywodem. Rozprawa D. Adamczyka, będąca pracą syntetyczną, dobrze wpisuje się w nurt badań dotyczących wykorzystania metali szlachetnych (w tym srebra) w obiegu monetarnym na terenie Europy Środkowo-Wschodniej. Wypada też podkreślić, że słusznie historyk zdecydował się na wydanie rozprawy w języku niemieckim. W ten sposób można spodziewać się, że uzyskane przez autora wyniki dotrą do szerszego grona naukowców, niż byłoby to w przypadku pracy polskojęzycznej. Drobne uwagi, które wysunąłem względem uzupełnienia literatury przedmiotu, nie zmieniają pozytywnej oceny, jaką wystawiam monografii D. Adamczyka.

BIBLIOGRAFIA

- Bogucki M. 2010, *Występowanie dirhemów na ziemiach pruskich*, „Pruthenia”, t. 5, s. 253-258.
- Adamczyk D. 2002, *Orientalno-baltycki system handlowy a proces kształtowania się Europy Wschodniej w IX i X w.*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, t. 2, s. 63-88.
- 2003, *Silberströme und die Einbeziehung Osteuropas in das islamische Handelssystem*, w: D. Adamczyk, B. Eschment, C.-H. Hauptmeyer, D. Adamczyk, U. Obal (red.), *Die Welt querdenken*, Frankfurt–Main, s. 107-125.
 - 2006, *Silver, Markets, and States. The Impact of Islamic Trade on Eastern Europe in the Ninth through Eleventh Centuries*, „World History Bulletin”, t. 22, nr 2, s. 47-49.
 - 2009, *Między Kijowem a Gnieznem. Wybrane aspekty topografii i funkcji arabskiego srebra na ziemiach słowiańskich w X i na początku XI w.*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, t. 5, s. 66-78.
 - 2013, *Kruszec, moneta, tranzyt czy „hybryda”, czyli częścią jakiego systemu handlowego były ziemie Polski południowej w X wieku?*, w: P. Boroń (red.), *Argenti fossores et alii. Znaczenie gospodarcze wschodnich części Górnego Śląska i zachodnich krańców Małopolski w późnej fazie wczesnego średniowiecza (X-XII wiek)*, Wrocław, s. 197-202.
 - 2014a, *Silber und Macht. Fernhandel, Tribute und die piastische Herrschaftsbildung in nordosteuropäischer Perspektive (800-1100)*, Wiesbaden.
 - 2014b, *Trzecia fala napływu arabskiego srebra a powstanie „państwa” piastowskiego*, „Wiadomości Numizmatyczne”, t. 58, z. 1-2 (197-198), s. 33-54.

- 2015, *Czy bez Mahometa nie byłoby Mieszka i Bolesława I? Arabski system handlowy a ekonomia polityczna społeczeństw Europy Środkowo-Wschodniej w X wieku*, „Historia Slavorum Occidentis”, s. 19-33.
 - 2017, *Pieniądz czy strategiczny instrument władzy? Obieg kruszcu w społeczeństwie piastowskim przełomu XI i XII wieku, załamanie w dopływie denarów z Saksonii a ekspansja Bolesława Krzywoustego na Pomorze*, „Przegląd Zachodniopomorski”, t. 32, z. 2, s. 143-167.
 - 2018, *Srebro i władza. Trybuty i handel dalekosiężny a kształtowanie się państwa piastowskiego i państw sąsiednich*, Warszawa.
- Jagodziński M.F. 2015, *Truso – legenda Bałtyku. Katalog wystawy*, Elbląg.
- Klimek R. 2009, *Występowanie dirhamów oraz próba rekonstrukcji dróg ich rozprzestrzeniania się na obszarze plemion pruskich w VIII-X wieku*, „Pruthenia”, t. 4, s. 215-239.
- 2010, *O dirhamach, Prusach i poszanowaniu prawa, czyli w odpowiedzi dr. Mateuszowi Boguckiemu*, „Pruthenia”, t. 5, s. 259-265.
- Мусин А.Е., Тарабардина О.А. 2019, *Скандинавы среди первопоселенцев Новгорода по данным археологии*, „Вестник СПбГУ. История”, t. 64. Вып. 2, с. 762-785.
- Musin A.E., Tarabardina O.A. 2019, *Skandynawy среди первопоселенцев Novgoroda по данным археологии*, „Vestnik SPbGU. Istoriia”, t. 64, вып. 2, с. 762–785.